

C. Hallendorff, "Karl XII och Lewenhaupt år 1708".
Upsala Universitets Årsskrift 1902, deel 3.

pag. 110

Lewenhaupt heeft zijn mars naar Karel XII in Rusland ingezet, maar stuit op een grote Russische legermacht.

"Tidigt på morgonen d. 29 september begynte den svenska armén röra sig emot Propojsk, först avantgardet, som denna dag fördes af öfverste-löjtnant Meijerfelt, där på de sörskilda regementena, hvart och ett följd af sitt bagage."

Dan volgt de verloren slag bij Ljesna.

Vroeg in de morgen van 29 september begon het Zweedse leger zich tegen Propojsk te roeren, eerst de voorhoede, die deze dag aangevoerd werd door opperluitenant M., daarna de respectieve regimenten, en tenslotte de bagage.

pag. 140-141

Brief van Stackelberg aan Lewenhaupt van 20 juli:
 "H. Öfverste-Lieut: Meijerfalt haar wahl fått ordras att wänta i Janicki på dhe ankommande Monderingar för des Bataillon ifrån Riga; men man förnimmer dhethan redan til Novemiasta avancerat;"

De heer opperluitenant M. heeft weliswaar bevel gekregen in Janicki op de aanrukkende Monderingen te wachten om hun bataljon weg van Riga te leiden; maar men verneemt dat hij al tot Novemiasta is opgerukt.

C. Hallendorff, "Karl XII och Lewenhaupt år 1708".
Upsala Universitet Årsskrift 1902, deel 3.

pag. 40-41

(Zweedse tekst op navolgende kopieën)

N.B. De kleine letters bevatten een uiteenzetting over de memoires van Meijerfeldt, en worden hier niet vertaald.

"Johann August Meijerfeldt nam deel aan de meeste grote veldslagen van de oorlog en werkte zich op van majoor tot generaal en koningsraad. Zijn positie als een van Karel XII's beste en meest geliefde generaals, welke tegelijk zwager van Karl Piper en Arvid Horn was, zou hem in staat hebben moeten stellen zeer belangrijke aantekeningen achter te laten. Het handschrift heeft echter een relatief geringe omvang - 80 pagina's met brede kantlijn en ruim schrift - in verhouding tot de geschetste periode, 1705-1709, zodat het relaas niet erg gedetailleerd kan zijn. De omwerkingen zullen de waarde als oorspronkelijke bron niet hebben kunnen vergroten. Welke omvang het heeft gehad, en wanneer de optekening heeft plaatsgevonden, het zijn vragen die nu terzijde gelaten moeten worden. Een echte partijdigheid voor iemand schijnt men de opsteller niet te kunnen verwijten, waartegenover zijn kombineringen somtijds enige eigenaardigheden laten zien.¹ Voor dit ogenblik is het belangrijkste te konstateren, dat wij hier geen werkelijk journaal hebben, maar memoires.²"

1. Vgl. bijlage 2 (pag. 130-131).

2. Prof. Ernst Carlson citeert in "Slaget vid Poltava" foutief het handschrift als "J.A. Meijerfelts journal".

pag. 130-131

(Samenvatting van de Zweedse tekst op de kopieën)

2. Gyllenkrook en Meijerfeldt over het besluit van Karel XII om naar Severië te gaan.

Meijerfeldt beschrijft hoe het leger op het punt stond over Smolensk naar Pleskow te trekken, toen het door vele omstandigheden gedwongen naar het Zuiden trok.

"Ongetwijfeld heeft Meijerfeldt hier persoonlijke wensen verward met de gevolgtrekkingen, die uit de gedragingen van Karel XII getrokken konden worden. Een dergelijke mars naar Pleskow had de wegafstand tot Smorgonie verdubbeld en de afstand die Lewenhaupt's leger moest afleggen voor een vereniging met de hoofdmacht verveelvoudigd. De voorstelling over de plannen van koning Stanislaus en Krassau voor de zomer van 1708 zijn verwisseld met die van 1709."

Här böra och generalen J.A. Meijerfelts memoarer nämnas. Dessa föreligga jämte en del afskrifter och koncept rörande Meijerfelts öfverkomst till rysserna (hur han blef fången, hur han nödgades gifva revers för att få fara till konungen o.s.v.) i en foliovolym å K.B., *Engeströmska saml. sign. B. VII*, (bandet från senare tid). Memoarhandskriften består af 8 lägg; läggen 1-6 hvart om 6 ark, lägg 7 ursprungligen 5 ark, hvaraf emmellertid de 5 sista bladen bortskurits. Dessa lägg bära en på tyska affatad berättelser, i renskrift af altigenom samma samtida hand. På den sista nu bevarade sidan af 7:nde lägget har emellertid renskriften afbrutits, hvadan denna sidan nedersta del ursprungligen lämnats blank; att döma af de bortskurna bladens rester bhafva äfven dessa varit den förre handen slutade, samt fullföljt den å det 8:nde läggets tre första blad; detta lägg, som af 3 ark (annan papperskvalitet än forut) har nämligen de tre sista bladen oskrifna. Vid inbindningen har man i lägg 8 infogat 4 ark (samma papperskvalitet som insjälva handskriften), innehållande fragment af koncept till berättelse; detta koncept är Meijerfelts egenhändig, räddadt af samma hand, sommitfört själva renskriften.

Renskriften är icke definitiv, ty den bär en något slarfvig prägel samt saknar ej rättelser. Dess karakter blir klar, oin man erinrar sig, att renskrifvaren gjort rättelserna i Meijerfelts eget koncept, samt härmed sammanställer den anteckning, hvarmed den yngre handens afskrift slutar å 8:nde läggets 3:dje blad: "Dieses ist zu observiren..." Forfattare har tydligen låtit sitt koncept rättas och sedan något omarbetas af därtill lämpad person; det är denna första omarbetnings resultat, som föreligger i den nu bevarade handskriften. Men af någon orsak har det hela afbrutits, omarbetning har blifvit ofullbordad, hvarför ingen slutlig renskrift kommit till stånd.

Hier moeten ook generaal J.A. Meijerfelt's memoires worden genoemd. Deze zijn aanwezig samen met enkele transcripties en concepten met betrekking tot Meijerfelt's overkomst naar de Russen (hoe hij werd gevangen genomen, hoe hij gedwongen werd bewijs te geven van de opdracht van de koning, enz.) in een foliobundel van het K.B., *Engeströmska saml. sign. B. VII*, (in een band van later tijd). Het manuscript van de memoires bestaat uit 8 katernen; katern 1-6 van elk 6 vellen, katern 7 oorspronkelijk 5 vellen, waarvan echter de laatste 5 bladen zijn afgesneden. Deze zijn gebaseerd op verhalen die in het Duits zijn geschreven, in transcriptie met hetzelfde hedendaagse handschrift. Aan de laatste nu bewaarde zijde van het 7e katern is de transcriptie echter onderbroken, aangezien dit onderste deel van de pagina oorspronkelijk blanco werd gelaten; te oordelen naar de overblijfselen van de afgesneden bladeren, waren ook deze met de eerste hand afgewerkt, en voltooiden het op de eerste drie bladeren van het 8e katern. Dit katern, welke van 3 vellen (andere papierkwaliteit dan voorheen) heeft namelijk de laatste drie bladen ongeschreven. In de band zijn 4 vellen (dezelfde kwaliteit papier als het manuscript zelf) in katern 8 ingevoegd, met fragmenten van concept tot verhaal; dit concept is door Meijerfelt zelf geschreven, door dezelfde hand, die het netschrift meevoerde.

Het netschrift is niet definitief, omdat het een ietwat slordig karakter heeft en het niet aan correcties ontbreekt. Zijn karakter wordt duidelijk, zonder te bedenken dat de net-schrijver de correcties in Meijerfelt's eigen concept heeft aangebracht, en hierbij de notitie samenstelt, waarmee het transcript van het recenter handschrift eindigt op het 3e blad van de 8e katern: "Dieses ist zu observiren ..." Auteurs hebben blijkbaar hun concept laten corrigeren en vervolgens enigszins herwerkt door een geschikt persoon; het is het resultaat van deze eerste bewerking, die aanwezig is in het nu bewaard gebleven manuscript. Maar om de een of andere reden is de hele zaak onderbroken, is het herwerken niet voltooid, en daarom heeft er geen definitieve herschrijving plaatsgevonden.

pag. 132-134

(Zweedse tekst op kopieën)

3. Lewenhaupt en Meijerfeldt na de kapitulatie.

"Over zijn verhouding tot Meijerfeldt in het kamp van de Zweedse gevangenen in Poltava vertelt Lewenhaupt het volgende:

= Toen generaal-majoor M. had geregeld op zijn woord naar de koning te gaan, kwam hij op een morgen naar mij toe, en zei: Heer generaal, ik ga naar de koning; zeg mij hoe alles bij de Dnjepr is voorgevallen, zodat ik de koning daarover rapport kan doen. = Lewenhaupt deed toen zijn verhaal, waarop M. onder andere vroeg, waarom de Pruissische adjudant-generaal Siltmann naar het Russische leger was overgekomen. Toen L. niets hierover wist, verwees M. naar de overste bij zijn eigen regiment Trautvetter als getuige. Op navraag zei deze beslist, dat hij L.'s bevel had gekregen Siltmann een tambour mee te geven om hem naar de Russen te begeleiden. L. ontkende dit, maar omdat hij zich onmogelijk alles wat in de verwarring bij de Dnjepr was gebeurd kon herinneren, wilde hij niet absoluut bestrijden, dat hij er misschien in had toegestemd, dat Siltmann een tambour kreeg, maar die zou bij hem in het Zweedse kamp blijven, en hem niet naar het Russische kamp overbrengen. Hierover ontstond zich een heftig meningsverschil, waarin M. zich tenslotte aan de zijde van Trautvetter schaarde, zodat hij van L. scheidde als tegenstander.

De hele zaak wordt bedenkelijk, omdat men Siltmann, die bij de Russen graag kwaadsprak van verscheidene Zweedse generaals, er van kon verdenken dat hij de Russen verschillende berichten over de hopeloze toestand en verwarring binnen het Zweedse leger gaf. Daarom heeft L. later steeds geprobeerd bewijs te krijgen van de werkelijke omstandigheden, en daarom vermoedde hij bij M., op grond van diens hoeding, een heimelijke vijandelijkheid. Het schemert ook door, dat hij denkt dat M.'s berichten aan de koning een van de hoofdoorzaken van diens scherpe oordeel waren. Hij schrijft: =

2. Gyllenkrook och Meijerfelt om Karl XII:s beslut att gå till Severien.

Enligt framställningen å s. 79 f. af Karl XII:s operationer stämmer det lilla, som är bekant om de tidigare förbindelserna åt Lill-Ryssland och med tatarerna, särdeles väl samman med de upplysningar, som rörelserna å krigsskådeplatsen gifva. Häremot strider ej afgjort Gyllenkrooks vittnesmål (*Fants ed.* s. 31 f.; jfr ofvan s. 44 f.). G:s berättelse är nu, som ofvan betonats, icke ägnad att väcka odelad tillit. Själftva faktum af konungens samtal med Gyllenkrook och spörsmål efter vägar kan väl emellertid ej betviflas. Men frågan är, hvad som egentligen låg i detta spörsmål. Gyllenkrook har fattat saken så, att konungen nu var alldeles rådlös och blott nappade efter en utväg samt fann den i Ukrainavägen. Men han betonar själf, att han framställt en eller rättare två andra: en rörelse åt Witebska sidan till för att möta Lewenhaupt eller ett stillastående, just där man befann sig, emedan foder nog för ännu en vecka kunde samlas. Att här hänvisa till Karls oböjlighet (»Han kunde icke vika» etc.) är ingen förklaring. Det ser tvärtom ut, som om Karl velat förinlå G. att af egen drift nämna bl. a. den väg, för hvilken han förut bestämt sig, och hvilken han trots inkast nu följde.

Men kanske har frågan blott i allmänhet varit så formulerad: »hvilka vägar finnas nu att taga»? Och när vid öfvervägande ingen fanns lämplig, ifall ej den åter öppnade förbindelsen med Severien skulle äfven tyras, valde Karl att genast slå in på den länge planerade. —

Enligt Meijerfelts skildring uppgjordes i Radoszkowiesi, att konung Stanislaw och generalmajor Krassau skulle stanna i Polen för att bryta upp vid slutet af maj eller början af juni, förstärka sin här med polska kronarmén och den litauiska armén samt marschera mot Ukraina, hvarést de skulle förena sig med Mazepa och hans kosacker (lägg 3, bl. 7 f.). Konungen åter gick fram åt Mohilew, där han skulle invänta Lewenhaupt. Han bidade också på honom i Mohilew, men som ryssarne blefvo alltmer närgångna »und der september balde alle wurde», bröt konungen slutligen upp därifrån och tog vägen åt Smolensk. Passen öfver Soz funnos så väl bevakade, att öfvergång där var omöjlig, hvarför konungen tog nordlig riktning. Under denna marsch oroades armén oupphörligt af krigsvärmande fiender, som förhindrade fouragering, de ryska skarorna blefvo allt besvärligare, och slutligen fick man underrättelse, att tsar Peter lät bränna och härja rundt om Smolensk och ännu längre in. Samtidigt kommo sändebud från Mazepa, som kallade konungen åt Severien, emedan konung Stanislaw och generalmajor Krassau ännu ej uppbrutit och därför den påräknade hjälpen från dem icke kunde vinnas: nu riskerade Mazepa att öfvergifvas af sitt folk och krossas af tsaren. Som det därtill var för sent att verkställa konungens afsikt att öfver Smolensk gå mot Pleskow, beslöt Karl XII att i stället gå Mazepa till hjälp. Saken var så brådskande, att han ej kunde invänta den på 3—4 dagsmarschers afstånd befintlige Lewenhaupt, hvilken man hoppades nog kunde slå sig igenom (lägg 5, bl. 3 f.)¹.

Otvifvelaktigt har Meijerfelt här rört samman enskildas personliga önsknningar och de slutsatser, som kunde dragas af Karls operationer. En dylik marsch mot Pleskow hade fördubblat väglängden från Smorgonie och mångdubblat den distans, som Lewenhaupts armé behöfde tillryggelägga för föreningen med hufvudhären. Framställningen om konung Stanislaw och Krassaus uppgift för sommaren 1708 beror nog på förväxling med 1709 års planer.

¹ — — »war ess doch alles zu spät, Ihro Kön. Mayt. desse in, dero march nach Smolensko und Plesko zu nehmen, damit Sie Liefant und Schweden auff den rucken und Communication haben könten, unterbrochen» — — —

3. Lewenhaupt och Meijerfelt efter kapitulationen.

Om sitt förhållande till Meijerfelt under de svenska fångarnas uppehåll i Poltava berättar Lewenhaupt följande i N. 913, s. 788 f.:

»Som Gen:Major Meijerfelt hade uthwärcat på sin parole att få gå till vår nådigste Konung, kom han en morgon till mig säijandes: Her General iag går till Konungen, säijen mig huru alt wid Nipern är passerat, att iag må kunna gifwa Hans Maj:t raport derom». Lewenhaupt berättade då härom, hwarvid Meijerfelt bl. a. sporde, huru den preussiske generaladjutanten Siltmann kommit öfver till ryska hären. Då Lewenhaupt intet visste härom, gaf Meijerfelt anvisning på öfverstelöjtnanten vid sitt eget regemente Trautvetter såsom underkunnig om saken. Denne uppgaf vid efterfrågan bestämdt, att han fått Lewenhaupts ordre att gifwa Siltmann en »Tambur», hvilken följt honom till ryssarne. Lewenhaupt förnekade detta, men, som han omöjligt kunde minnas allt, som skett under förvirringen vid Dnjepr, ville han ej absolut bestrida, att han kanske samtyckt till, att Siltmann finge en »Tambur», men denna skulle stanna hos honom i svenska lägret, ej föra honom öfver till det ryska. Häröfver utspann sig ett häftigt meningsutbyte, hvarunder Meijerfelt slutligen ställde sig på Trautvetters sida, hvadan han och Lewenhaupt skildes som ovänner.

Hela saken syntes betänkelig, då man kunde misstänka, att Siltmann, som hos ryssarne befanns tala illa om åtskilliga bland de svenska generalerna, gifvit ryssarna några underrättelser om det usla tillståndet och förvirringen inom svenska hären. Därför har Lewenhaupt städse senare sökt få bevis om verkliga förhållandet härvid¹, och därför anade han hemlig ovilja hos Meijerfelt som grund till hans hållning. Det skymtar också fram, att han misstänkte Meijerfelts berättelse härom inför konungen som en af hufvudorsakerna till dennes skarpa tadel. Han skrifver (s. 797—801): — — »att Meijerfelt med ett sådant ofog änteligen wille taga Partie emoth mig kan iag ingen annan orsak tillskrifwa än at han antingen länge måste burit ett hemligt agg och afwund emoth mig uthi sitt hierta, hwileket han ingalunda wille låta uthbrista; förr än han en säker lägenhet finna skulle, mig uthi någon påkommande olycka så mycket säkrare att skada och alldeles undertryckia, eller och hade han fattat en särdeles owillia emoth mig uthi det iag mig hade beklagat, huru iag ingalunda kunnat fått hans regemente till att sitta upp förr än iag måst skicka Ryttmästern de la Barre till att upsökia hans Öfverstlieutenant. Emedan han twifwelsutan med sitt regemente ibland alle de andre wäro alldeles consternerade truppar wid Nipern för dee endaste hieltar så mycket snarare passera wille, som detta regimentet med andre flere uthi den olyckeliga actionen intet med warit hade, och derföre så mycket mindre af den allmenna fruchten borde delachtig wara: Men bättre Gud förskräckelsen ibland trupperne war redan så stor att den både kunde skräma Meijerfelt och hans regemente mera än dee såsom nywerfwade och emoth fienden oförsökte dem andra i någon måtto uprätta kunde, der iag sielf första förfarenheten om morgonen wid Nipern, af förnam, och hade Gen. Major Meijerfelt funnit sig och sitt regemente så capable till att kunna hielpa oss uthur nöden och i någon måtto att redressera vår olycka, så undrar iag storligen på, att han som en trogen Konungens tjänare igenom allehanda förebringningar och persvasioner så trågit sökte och förskaffade sig lof till fienden att öfwergå, och sedan infet såg sig bättre före än att han äfwen så wäl som alle andre för en krigsfånge passera och blifwa mätte, der han dock hade tagit sig före att passera för en minister: ty han hafwer sedan till sin uthbytning måst förmå att General Major Butterlin hemma uthi Sweriget för honom lösgifwen blef: ty annan nytta wet iag ingen som hans commission effter sig dragit, än till att wara befriat och hafwa fått berätta Konungen alt effter sin egen willia och det han sig anständigast fant.

12. Jag finner så mycken större orsak till detta iag nu skrifwit hafwer, som mig sedan uthur Sweriget berättat är att General Major Mejerfelt intet allena skulle hafwa sökt att skada mig och de wid Nipern med mig då warande Generalerne, både hoos Konungen och hemma i Sweriget, särdeles Gen. Major Creutz som öfwerste af LifRegimentet är, med hwilcken han en swåår dispute för den tiden haft, derföre sedan måste heta att hela lifregementet wid Nipern intet welat fächta! Men att General Major Mejerfelts regemente sig allena tilbudit att willia fächta; hwilcket dock General Major Mejerfelt, som frånwarande äfwen så litet atestera kan, som iag då närwarande uppå mitt samwete kan contestera att iag ingen större willia till att fächta eller någon bravoure hoos dem mera än hoos de andre fant. Jag will fuller giärna tillstå att sedan capitulationen sluten war, och iag till Printz Menschikow öfwer red, då öfwerstLieut:ten Trautfetter med mig war och wij fiendens armées bägge linier see finge, kom han till mig ridandes och sade: Mein H:r General, pekandes på fiendens vänstra flygel, der Dragounerne stodo, hier hätte man, der teufel hole mir, durch des feindes flügel doch durchbrechen können; men som iag såg att det allenast war uthsedt ännu till att kunna tillmätta sig någon bravoure eller förfarenhet och wid allas tillfrågande intet hade funnit honom med sitt folck mera animerat till att fächta än någon af de andre, swarade iag allenast: H:r Oberst Lieutenant, nun ist zu spat an fechten zu gedencken, man solte damahlen gesprochen haben, wie es noch zu fechten stunde.» — — —